

Eşyanın Dilinden Anlamak

Emeğin değeri ve anlamı üzerine felsefi bir tartışma

Matthew B. Crawford California Üniversitesi–Santa Barbara’da tamamladığı fizik öğreniminin ardından Chicago Üniversitesi’nde siyaset felsefesi alanında doktora yaptı. 2001 yılında George C. Marshall Institute adlı düşünce kuruluşunda başladığı yöneticilik kariyerini beş ay sonra sonlandırarak kendi motosiklet tamirhanesini açtı. *The New Atlantis* dergisindeki yazılarıyla geniş bir okur kitlesine kavuşan ve halen motosiklet tamiri ve yedek parça imalatıyla uğraşmakta olan Crawford, bir yandan da Virginia Üniversitesi’ne bağlı İleri Kültürel İncelemeler Enstitüsü’nde misafir öğretim üyesi olarak ders vermektedir.

Yazarın *The World Beyond Your Head* adlı ikinci kitabı 2015 yılında yayınlandı.

Eşyanın Dilinden Anlamak

Emeğin değeri ve anlamı üzerine felsefi bir tartışma

Matthew B. Crawford

Özgün adı

Shop Class as Soulcraft: An inquiry into the value of work

© Matthew B. Crawford, 2009

© Metropolis Yayıncılık, 2019

ISBN 978-605-66693-8-5

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın mekanik ya da elektronik hiçbir yolla çoğaltılamaz ve başkalarına iletilemez. Tüm hakları saklıdır. Eserin hakları Akçalı Telif Ajansı aracılığıyla The Penguin Press'ten alınmıştır.

İngilizce aslından çeviren: Banu Karakaş

Yayına hazırlayan: Onur Öztürk

Düzeltili: Cansen Mavituna

Kapak tasarımı: Beste Doğan

Baskı ve cilt: Ana Basın Yayın

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622. Sk. Güven İş Merkezi No:6/13

Bağcılar / İstanbul Tel: (212) 446 0599

Sertifika no: 20699

Birinci baskı: Kasım 2019

Metropolis Yayıncılık

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sk. No:16/27 Çağaloğlu 34112 İstanbul

(212) 511 9102 | info@metropoliskitap.com

www.metropoliskitap.com

Sertifika no: 34045

EŞYANIN DİLİNDEN ANLAMAK

Matthew B. Crawford

Çeviri: Banu Karakaş

METROPOLİS

Kızlarım, pürneşe üçlü B, G ve J için.

Ve babam Frank S. Crawford Jr.'ın aziz hatırasına.

— M. B. C.

İçindekiler

	Çevirmenin Önsözü	9
	Giriş	13
I	El Becerisi ve Uсталık Gerektiren Mesleklere Giriş	23
	Kol emeğinin verdiği ruhsal tatmin	
	Kol emeğinin bilişsel gereklilikleri	
	Sanat, zanaat ve seri üretim hattı	
	Çalışmanın geleceği: Geçmişe dönüş mü?	
II	Düşüncenin Eylemden Ayrılması	47
	Mavi yaka işlerin değersizleştirilmesi	
	Beyaz yaka işlerin değersizleştirilmesi	
	Her eve bir Einstein	
	Stoacı usta	
III	Eşyanın Hâkimi Olmak	63
	Bir katır olarak motosiklet	
	El pompasından gösterge ışığına yağlama	
	Failliğe karşı özerklik	
	Betty Crocker yarış motoru	
	Failliğin yer değiştirmesi	
IV	Bir Aletşinas Yetiştiriyor	81
	Hevesli çırak	
	Sicim teorisi	
	Hoca	
	Motor otopsi	
	Kişisel bilgi	
	Açıkça veyahut özveriyle görebilmek	
	Bir ideal olarak ahmaklık	

V	Aletşinaslığın Ötesinde: Amatörden Profesyonel	109
	Motosiklet antikacı Shockoe Moto Fatura kesmek Delilik, Honda Magna ve metafizik üzerine	
VI	Ofis Hayatının Çelişikleri	131
	Dizinleme ve özetleme Öğrenilmiş sorumsuzluk Antrakt: Üniversite ne işe yarar? Takım çalışması Personele karşı takım	
VII	Yaparak Düşünmek	165
	Ohm kanunu ve çamurlu botlar İtfaiyecinin ve satranç ustasının örtük bilgisi Entelektüel teknolojiye karşı kişisel bilgi Bir toplumsal teknoloji olarak bakım kılavuzu	
VIII	Çalışma, Boş Zaman ve Tam Katılım	183
	Modifiyeci raconları Topluluk Gönülden çalışma	
	Kapanış: Dayanışma ve Özyeterlilik Üzerine Notlar	201
	Dayanışma ve Aristotelesçi etik Başarısızlığın önemi	
	Teşekkür	215
	Notlar	219

Çevirmenin Önsözü

Çevirmenliğin görünmez emek olduğu söylenegelir hep; öyledir de. Sayısız dil ve dolayısıyla düşünce arasındaki karmaşık ilişkilerin köprülerini kurmak, kültürleri birbirine bağlamak işi olduğu söylenir, lakin çoğu zaman emeğinin lafı edilmez. Evrenin kocamanlığı ve yenilmezliği karşısında küçücük Sisifos'un taşını dağın üzerine taşıyıp taşıyıp geri düşürmesi gibidir. Umberto Eco boşuna dememiş “Çeviri, başarısızlık sanatıdır,” diye. Hal böyle olunca çevirinin ne denli tatmin edici bir uğraş olduğu meselesinin, düşünce çevrelerinin daimi tartışma konusu olması kaçınılmaz. “Yaptığımız işten tatmin olmak nedir?” diye sorduğumuzda ise başarı ve başarısızlık diye adlandırdığımız hissiyatların evrenine adım atıyoruz kaçınılmaz olarak.

Başarısızlık deneyimiyle barışmanın insan ruhunun kurtuluşuna kapı aralayabileceği ihtimalini kurcalayan bir kitabın çevirisine kalkışmak yine kişisel bir meydan okuma, bir tür yenilgi manifestosu oldu ister istemez. Başarının durmaksızın yüceltildiği, yenilenlerin kendi kaderine terk edilme tehdidiyle yaşadığı bir kültür içinde başarısızlık ihtimalini kabullenmek, belki de başarının görünmez anahtarıdır diyor bu kitap. Bunu yaparken de 20. yüzyıldan bu yana emek, kazanç ve iş kavramlarının na-

sıl değiştiğinin bir özetini, çalışma hayatımızın bir panoramasını veriyor. Ama her Őeyden onemlisi, insan ruhuna dair çok onemli bir tez atıyor ortaya. Ruhsal bozukluklar mevzusu üzerine belki de her zamankinden çok kafa yorduğumuz bir çağda, kişinin kendi zihninin dışına çıkararak kurallarını kendi koymadığı, üzerinde sınırsız ve kontrolsüz bir güce sahip olmadığı bir sistemin veya sistemlerin işleyişini anlamaya çalışmasını ve zihnini bu Şekilde kullanacağı bir meslek edinmesini bir umut ışığı olarak önümüze sunuyor Matthew Crawford.

Peki, böyle bir meslek tercihi bize bu konuda neden bir ışık olsun? Yazar Şöyle diyor: “Hiç Őüphe yok ki kendini dünyada el becerisi aracılığıyla, nesnel yoldan var etmenin sağladığı tatmin duygusu insana sakin, huzurlu ve ağırbaşlı bir karakter kazandırır. Anlaşılan, bu duygu kişinin kendi değerini ispatlayabilmek için kendisiyle ilgili içi boş yorumlarda bulunma ihtiyaını da azaltıyor. Çünkü kişi, gevezelik etmek yerine yaptığı işi göstermekle yetinebilir: İşte bakın, bina yerinde duruyor, araba artık çalışır halde, ışıklar yanıyor. Bbrlenmek, bir oğlan çocuğundan beklenecek bir davranıştır, çünkü onun dünyada gerçek herhangi bir etkisi yoktur. Fakat usta, somut gerçekliğin Őařmaz yargısıyla yüzleşmek zorundadır; orada hatalar ve kusurlar sineye çekilmez.”

Mutluluğa en kestirme yoldan gitmenin, en çabuk ve en kısa süreli hazları alıp tükettikten sonra hemen bir sonrakinin peşine düşmenin, yiyip içmenin ve durmaksızın satın almanın körüklediği, en kötüsü de bu varoluş biçimine varamayanların acısını en yakınlarından, en zayıflardan çıkardığı, böylece ruhumuzdaki yaraların gitgide daha da derinleştiği bir çağda bu kitap toplumsal bir ihtiyaı gidermenin yanında benim kişisel servenimde de tahmin edemeyeceğim kadar aydınlatıcı bir rol üstlendi. Kadınların her gün korkunç Őekillerde can verdiği, taciz edildiği, rahatsız edildiği, kle edildiği bir ülkede varlığını tükettikleri üzerinden ispatlamaya çalışmaktansa elindeki aletlerle vakit geçirmeyi, yaratmayı, üretmeyi tercih eden bir babayla büyüdüm. Babalarının

karşılıksız sevgisine nail olmuş kız çocuklarının özgüveniyle yetişebildiğim ve beni kişisel hikâyeme göbekten bağlayan bir meslekte ilerleyebildiğim için bu kitabın çevirisini canım babam Ekrem Karakaş'a ithaf etmek isterim. Umarım okuyan herkese yol gösterici bir eser olarak literatürde hak ettiği yeri alır.

Banu Karakaş

Ağustos 2019

Montevideo, Uruguay

Giriş

ABD'nin Virginia eyaletine bağlı Richmond kentinde Noel Dempsey adlı bir ustanın dükkânı var. Düzgün çalışan ikinci el makine takım tezgâhı arayanların uğrak mekânı olan bu dükkân, envaiçeşit torna tezgâhı, freze makinesi ve testere masasıyla dolu. Bunların çoğu daha evvel okullarda kullanılmış aletler ve neredeyse on beş yıldır –internetteki alışveriş siteleri de dahil– ikinci el piyasasında dönüp duruyor. 1990'lı yıllarda eğitimciler öğrencileri artık birer “zihin emekçisi” olarak yetiştirme hazırlıklarına giriştiğinde, bir anı olarak tarihe karışmaya başlayan iş eğitimi dersinden yadigâr ekipmanlar bunlar.

Aletlerin örgün eğitimden çıkarılması, içinde yaşadığımız eşyalar dünyasına dair cehaletimizi iyice derinleştiren ilk adım oldu. Aslına bakılırsa, son yıllarda peyda olan “işleyişi gizleme” amaçlı mühendislik kültürü, her gün eline baktığımız pek çok cihazı doğrudan gözlem yoluyla anlayamayacak şeyler haline getirdi. Zamane arabalarından bazılarının (özellikle de Almanya menşeli olanların) kaportasını açtığınızda karşınıza çıkan motor,

Kubrick'in 2001: *Uzay Macerası* filminin açılış sahnesindeki ilkel insanları büyüleyen dümdüz, parıltılı sütunu andırıyor biraz. Aslında kaportanın altında motoru kapatan bir kaporta daha var. Bu tuhaf gizlilik hali, başka yerlerde başka biçimlerde de çıkıyor karşımıza. Artık küçük ev aletlerinin içini açmak için her yerde bulunmayan değişik tornavidalar gerekiyor; belli ki meraklı ya da asabi kullanıcılar aletlerin içini kurcalamasın diye özellikle yapılıyor bu. Oysa on-yirmi yıl öncesine kadar yapı malzemeleri ve ev aletleri mağazalarının kataloglarında, hemen hemen tüm cihazların ve mekanik aletlerin parçalarının tek tek büyütülmüş şemalarına ve çizimlerine yer verilir. O zamanlar tüketicinin bu bilgileri zaten talep edeceği varsayılıyordu.

Alet kullanımındaki düşüş, kendi eşyalarımızla kurduğumuz ilişkide bir değişim yaşandığına işaret ediyor: Artık eşyalarımızla daha edilgen ve daha bağımlı bir ilişki kuruyoruz. Bir şeyleri tamir etmek veya sıfırdan yapmak için kolları sıvamaya artık pek de hevesli değiliz. Sıradan insanların bir zamanlar kendi elleriyle yaptıkları şeyler artık satın alınıyor. İnsanlar eskiden bizzat tamir ettikleri şeyleri artık ya yenisiyle değiştiriyor ya da tamir etmesi için yetkili servisten usta çağırıyorlar. Ustalar da genellikle sırf ufak bir parça bozulduğu için bütün sistemi baştan aşağı değiştiriyorlar.

Ben bu kitapta, her daim geçerli olmasına karşın günümüzde kendine pek yer bulamayan bir ideali savunacağım: El becerisi ve etrafımızda inşa edilmiş maddi dünya karşısında bu becerinin bizi almaya sevk ettiği tutum. İster tüketici olalım ister çalışan, artık bu beceriyi kullanmamız pek beklenmiyor bizden, en azından çoğumuz için durum böyle ve sırf bu becerinin geliştirilmesini önerdiğiniz için hikmeti kendilerinden menkul kimi "gerçekçi"lerin alaylarına maruz kalmanız da mümkün: Gerçekçi iktisatçılar, parasını verip satın alabileceği bir şeyi kendi başına yapmaya çalışan bir kimse için doğacak "fırsat maliyeti"ne dikkat çekecektir. Yine bir o kadar gerçekçi eğitimciler ise gençlere mesleki eğitim verilmemesi gerektiğini, zira bu mesleklerin bir bakıma geçmişte kal-

dığını ileri sürecektir. Fakat bir an durup bu önkabuller üzerine düşündüğümüzde, aslında pek de gerçekçi olmadıklarını, bilakis gençleri gaipten gelen işlere yöneltmekte kararlı bir tür idealizmden kaynaklandıklarını anlayabiliriz.

“Yükselen Teknoloji Devrimi” ve “Çocukları Yüksek Teknoloji ve Global Geleceğe Hazırlamak” gibi başlıklarla süslü makaleler, ABD’deki eğitim dergilerinde 1980’li yılların ortalarında çıkmaya başladı. Amerikan fütürizmi yeni bir şey değil elbette. Yeni olan, fütürizmin “sanalcılık” diye adlandırabileceğimiz bir vizyonla birleştirilmesi: hepimizin bir şekilde maddi gerçekliği bırakıp salt bilgi ekonomisi içinde zahmetsizce süzüleceğimiz bir gelecek tahayyülü bu. Aslına bakılırsa, bu çok da yeni bir şey sayılmaz artık; aşağı yukarı elli yıldır bir “sanayi sonrası toplumu”na doğru ilerlediğimizden hepimiz eminiz. İmalat sanayii artık neredeyse bir bütün olarak gelişmiş ülkelerin sınırları dışına taşınmış olsa da, el ustalığı gerektiren işlerde durum böyle değil. Evinizin önüne veranda yaptırmak veya arabanızı tamir ettirmek istediğinizde Çinliler koşup gelmiyor yardımınıza. Çünkü Çin’deler. Hatta hem inşaat sektöründe hem oto tamirinde sürekli bir işçi açığı var. Buna rağmen uzmanlar, ustalığa dayalı meslekleri yıllardır imalat sanayisiyle aynı kefeye koyup “mavi yaka” işler olarak sınıflandırıyorlar; yani bu mesleklerin cenazeleri kalktı bile. Fakat bir süredir bu fikir birliğinde çatırdamalar baş gösteriyor. Örneğin 2006 yılında *Wall Street Journal*’da çıkan bir makalede “nitelikli [kol] emeğinin iyi bir yaşama giden garantili yollardan birine dönüşüp dönüşmediği” tartışılmıştı.

Bu kitap, meselenin ekonomik boyutundan ziyade bir şeyler yapma ve tamir etme *deneyiminin* kendisiyle ilgileniyor. Ayrıca bu tür deneyimlerin gündelik hayattan silinmeye başlamasının nelere mal olabileceğini de tartışmak istiyorum. Mesela bu durum, insanın kendini gerçekleştirme ve potansiyelini bütünüyle ortaya koyma ihtimallerini nasıl etkiliyor? Alet kullanımı, kendi doğamızda yatan birtakım değişmez gereksinimlere denk düşüyor mu? El becerisini yeniden kazanmayı savunarak, çalışma ve

tüketim meseleleriyle ilgili ortaya atılan belli başlı uyduruk formüllerle taban tabana zıt bir konuma yerleştiğim için bu kitap bir anlamda kültür polemliği vasfı da taşıyor. Amacım, ellerimizi kullanarak bir şeyler yapmaktan giderek uzaklaşmamızın kaçınılmaz, hatta arzu edilir bir durum olduğuna bizi ikna etmeye çalışan varsayımların kökenlerini ortaya çıkarıp sorgulamak.

Kitap boyunca son dönemde motosiklet tamirciliği yaparak edindiğim iş tecrübeme sık sık atıfta bulunacağım. Mesela, kamyonet arkasında getirilen bir motosikletin birkaç gün sonra tamirhanemden kendi tekerlekleri üzerinde ayrıldığını görünce, bütün gün beton zemin üzerinde ayakta dikilmiş olmama rağmen bir anda bütün yorgunluğumu unuturum. Uzun süredir motosikletine binmemiş birinin o an yüzünde beliren gülümsemeyi kask camının arkasından bile seçebilirim. Ben de el sallarım ona. Bir eli gaz kolunda diğeri debriyajda olduğundan karşılık veremeyeceğini bilirim, ama gereksiz yere asıldığı gazdan çıkan tertemiz “biırrnn, bırn” sesleri bana beklediğim selamı vermiş olur zaten. Motordan çıkan o ses benim de sürücünün de keyfini yerine getirir. Bir vantriloğun mekanik sesiyle şöyle dediğini duyarım sanki: “İşte bu be!”

Her işin ardından nakit olarak cebime giren para ile önceki işimde aldığım maaş çeklerinin verdiği his birbirinden çok farklı. Chicago Üniversitesi’nde siyaset felsefesi doktoramı tamamladıktan sonra Washington’daki bir düşünce kuruluşunda yönetici olarak işe başladım. O işte çalıştığım süre zarfında kendimi hep yorgun hissediyordum ve doğrusunu söylemek gerekirse bana neden maaş verdiklerine akıl sır erdiremiyordum. Birine elle tutulur bir ürün veya faydalı bir hizmet sunduğum filan yoktu. Bu işe yaramazlık hissi son derece moral bozucuydu. Aldığım ücret iyiydi, ama gerçekten bir şeylerden ödün veriyormuşum gibi hissediyordum ve zaten beş ay sonra istifa edip motosiklet tamirhanesi açtım. Belki de ofis işleri bana göre değildi, bilmiyorum. Ama bunun bana özgü, olağandışı bir durum olduğundan da şüpheliyim. Burada kendi hikâyemden bahsetmemin sebebi sıradışı olduğunu

düşünmem değil; bilakis bunun epey sık rastlanan bir şey olduğu kanısındayım. Açıkça bahsedildiğine pek şahit olmasak da, çoğu insanın sezgi düzeyinde sahip olduğu bu bilginin hakkını teslim etmek istiyorum. Bu kitap, formel olarak “zihin emeği” [*knowledge work*] diye adlandırılan diğer işlere kıyasla, el ile yaptığım işlerde her zaman daha fazla hissettiğim faillik ve yeterlilik duygusunu masaya yatırma ihtiyacından doğdu. Daha da ilginç, elle yapılan işler *entelektüel* bakımdan çok daha çekici geliyor bana. Dolayısıyla bu kitabın bir diğer amacı da bunun nedenlerini anlamak.

Verdiğim örnekler çoğunlukla makine tamiri ve yapı işleriyle alakalı, çünkü benim aşına olduğum alanlar bunlar (eskiden elektrikçiydim). Fakat ileri sürdüğüm argümanların başka çalışma alanlarını da aydınatabileceğine inanıyorum. Ayrıca, bu kitapta yer alan karakterlerin çoğu erkek olmakla birlikte, doğrudan fayda sağlayan somut işler yapmanın cazibesini tıpkı erkekler gibi kadınların da gayet iyi bildiklerinden şüphem yok.

Bir de bu kitabın ne *olmadığı* hakkında birkaç kelam edeyim. Genelde “zanaatkârlık”la ilişkilendirilen mistik muhabbetlerden kaçınıp, zanaatkârlığın sağladığı gerçek tatmin hissini layıkıyla ortaya koymak istiyorum. Burada öyle Japon kılıç ustalarından filan bahsetmeyeceğim ve ele aldığım konunun alelade tabiatını vurgulamak amacıyla da genelde “zanaat” yerine “ustalık” veya “meslek” kelimesini kullanacağım (ama bu ayrımı gözetmek için büyük bir çaba harcamayacağımı da belirtiyim). Gerçek bir zanaatkâra kıyasla benim becerilerim pek matah sayılmaz; o yüzden, bir civatanın yuvasına cuk diye oturmasının yarattığı ulvi hislerden bahsedecek durumda değilim. Kaba bir formülle ifade edecek olursak, zanaatkârlığın bir ideal olarak belli standartları sağladığını söyleyebiliriz, ancak yığın üretimine dayalı günümüz iktisadi düzeninde kişiyi ekonomik açıdan ayakta tutacak olansa ustalıktır. Ayrıca ustalığın kapısı hemen herkese açıktır ve zanaatkârlıkla ilişkilendirdiğimiz tatmine büyük ölçüde bu türden işlerde de erişmek mümkündür. Bir de şu var: Zanaatkâr dediği-

miz zaman kendi küçük, rahat atölyesinde çalışan birini düşünürüz, ama usta dendiğinde dışarı çıkıp insanların lavabolarının altına girerek veya bir direğe tırmanarak başkalarının eşyalarını tamir etmek zorunda olan biri canlanıyor gözümüzde. Bu yüzden entelektüellerin zaman zaman dolaşıma soktukları o şairane kol emeği imgesinden de kaçınmak istiyorum. Şunu da belirteyim: Nedense insanlara daha otantik gelen “basit” yaşamak veya “işçi sınıfı”na atfedilen demokratik ideallerin muhafızlığı gibi duygu yüklü meselelerle de pek ilgilenmiyorum. Esas amacım, el becerisi ve ustalık gerektiren mesleklerin tercihe şayan olduğunu ortaya koymak ve onlara da itibarlarını iade etmek. Bunun için de söz konusu gerilimli kültürel ideallerle alakası olmayan kendi deneyimimden faydalanacağım. Elektrikçilik veya tamircilik yaparken birlikte çalıştığım insanlar hiç de öyle klasik “mavi yaka” imajına uyan tipler değillerdi. Epey bir kısmı bunaltıcı hayatlardan kaçmış ayırksı insanlardı. Hatta tıpkı benim gibi hayat galesi gereği arada bir sevmedikleri işlere girip çıkanlar da vardı aralarında.

Bu kitapta, gerçekten yararlı olmaları hasebiyle anlam kazanan işler lehine bir dizi argüman ileri süreceğim. Bunun yanı sıra bakım ve tamir etiği diye adlandırabileceğimiz bir alanı keşfe çıkacağız. Ustalık gerektiren işleri kendilerine meslek edinme ihtimalleri olmasa da bir dereceye kadar kendi işlerini kendileri halletmek isteyenlere de hitap etmeyi umuyorum; bu anlamda kendine yetmek, eşyalarımızla haşır neşir olmak anlamına geliyor tabii. Günümüzde insanlar kendi eşyaları tarafından rahatsız edilmek istemiyorlar. Mesela Mercedes’in bazı modellerinde neden yağ çubuğu bulunmuyor? Kendi eşyalarımızla uğraşma yükünden kurtulmak bize neden cazip geliyor? Tüketim kültürüne dair bu basit soru, bizi çalışma hayatıyla ilgili daha temel sorulara götürüyor, çünkü kullandığımız cihazlar daha az göze batır hale geldikçe aslında daha çok karmaşıklaşıyor. Örneğin, araba ve motosikletlerin gitgide daha karmaşık araçlara dönüşmesi, onları tamir eden kişilerin işlerinde ne gibi değişikliklere yol açmış olabi-

lir? Teknolojik değişime ayak uydurabilmek için işgücünün yeni yeni beceriler kazanması gerektiğini sık sık duyar olduk. Bana kalırsa bu noktada esas mesele şu: Makinelerin üzerine yığıldıkça yığılan bu kat kat elektronik ıvır zıvıra tahammül edebilmek için 21. yüzyılda yaşayan bir tamircinin ne tür bir kişiliğe sahip olması gerekiyor?

Bu tartışmanın ardından, “anamlı iş” ve “kendine yetme” gibi ifadelerin altında yatan ve birbiriyle kesişen alanların bir haritasını çıkarmaya çalışacağım. Her iki ideal de modern hayatın tam merkezine oturduğunu düşündüğüm *bireysel faillik mücadelesi* kavramıyla bağlantılı. Hayatımıza bu çabanın merceğinden baktığımızda, belli deneyimleri daha yakından inceleme imkânı doğuyor. Gerek çalışan gerekse de tüketici olarak hepimiz, çok uzaklarda bir yerdeki devasa gayrişahsi güçler tarafından tasarlanmış kanallar dahilinde hareket ettiğimizi hissediyoruz. Acaba gittikçe aptallaşılıyor muyuz diye endişeleniyoruz ve dünyayı entelektüel anlamda doğru dürüst *kavrayabilmenin* yolunun, yine bu dünyaya en düz anlamıyla fiilen el atmaktan geçip geçmediğini sorgulamaya başlıyoruz.

Bazıları bu sorgulamaya evlerinde kendi sebzelerini yetiştirmeyi öğrenerek yanıt veriyor. Hatta New York’taki apartmanların çatılarında tavuk yetiştirenler olduğu bile söyleniyor. Bu yeni nesil çiftçiler, tükettikleri besinlerle daha doğrudan bir ilişki kurmaktan gelen daha derin bir tatmin duygusu yaşadıklarından bahsediyorlar. Kimileriyse örgü örmeyi öğrenip kendi yaptıkları giysileri gururla üzerlerinde taşımaya başlıyor. Anlaşılan, ninelerimizin ev ekonomisi yöntemleri moda trendlerini belirler oldu. Peki bütün bunlara sebep olan şey neydi?

Ufukta bizi ekonomik açıdan zorlu dönemler beklediğini gördüğümüzde tutumlu olmak istiyoruz. Tutumluluk da bir dereceye kadar kişinin kendi işini kendi görebilme becerisini, yani özyeterliliği gerektiriyor. Fakat özyeterliliğe yönelik bu yeni ilgi, ufukta beliren çetin zamanlar heyulasından daha önce ortaya çıkmış görünüyor. Ekonomiyle ilişkili basit sayılabilecek bir yak-

laşım olan tutumluluk, daha derin bir ihtiyaca gerçekten cevap verebilecek bir hareketin görünen yüzü de olabilir: Dünyamızın anlaşılabilir olduğunu hissetmek istiyoruz ki sorumluluğunu da üstlenebilelim. Anlaşılan, bu da eşyalarımızın kökenleriyle daha yakın ve doğrudan bir ilişki kurmamızı gerektiriyor. Aslında pek çok kişi, temelde insan ölçekli bir gelecek perspektifini yeniden kazanmaya ve küresel ekonominin müphem güçlerine olan bağımlılıklarından kurtulmaya çalışıyor.

Pek çok insanın sorumluluk almaya yönelik ev hayatlarında duydukları bu yakıcı özlemin, artık bireysel faillik deneyimine yer olmayan çalışma hayatındaki değişikliklere (kısmen de olsa) bir yanıt olup olamayacağını tartışmaya açmak istiyorum bu kitapta. Ofislerde çalışanlar, yerine getirmeleri gereken zoraki ölçütler çoğalmakla birlikte, yaptıkları işin –sözgelimi– bir marangozun planyasının sunduğu nesnel standartlardan yoksun olduğu hissine sıklıkla kapılıyorlar. Bunun sonucunda da yapılan işle ilgili övgülerin ve yergilerin gelişigüzel bir şekilde saçıldığı intibası uyanıyor çalışanlarda. İş dünyasında “takım çalışması”nın yükselişiyle bireysel sorumlulukların takip edilmesi zorlaşınca, artık terapist veya yaşam koçu kisvesine bürünen yöneticilerin çalışanları yeni ve daha anlaşılabilir biçimlerde manipüle etmelerinin yolları da açılmış oldu. Şirketlerdeki yönetici kesime gelecek olursak; hale-tiruhyelerini özetleyebilecek bir sözcük varsa o da şaşkınlıktır ve tabi oldukları muğlak mecburiyetler yüzünden zamanla kaygılı insanlar olup çıkmış durumdadır. Üniversite öğrencileri artık iş görüşmelerine birer zihin emekçisi olarak gidiyor ve karşılardaki insan kaynakları görevlisinin ne not ortalamasıyla ne de okudukları bölümle ilgilendiğini görünce, kendilerinden beklenenin bilgi değil, hoşsohbete ve nezakete dayalı belli bir kişilik modeli olduğunu hissediyorlar. Yoksa okulda verdikleri onca çaba aslında gösteriş ve göz boyama için miydi? Bu noktada sanki biçim ve içerik arasında bir uyumsuzluk var gibi görünüyor; bu da çalışmakla ilgili kendimize anlattığımız resmi öykünün nedense yanlış bir öykü olduğu hissimizi kuvvetlendiriyor.

Bu huzursuzluğu yok saymayı bırakıp üzerine düşünmenin vakti geldi artık. Ben bu cümleleri yazarken, yaşadığımız ekonomik krizin kapsamı henüz tam anlamıyla belli olmamakla birlikte derinleşmeye devam ediyordu. En prestijli kurumlarla ve mesleklerle aramızda ciddi bir güven krizi başlamış durumda. Bu da aslında birtakım temel varsayımlarımızı yeniden düşünebilme fırsatı sunuyor bize. İyi bir işin nasıl bir şey olduğu –yani ne tür bir işin hem güvenceli hem de saygın olduğu– sorusu uzun süredir hiç olmadığı kadar net bir şekilde önümüzde duruyor. Özellikle Wall Street, akıllı ve hırslı genç insanları kendine çeken cazibe merkezi olma niteliğini kaybetti. Bakarsınız, içinde bulunduğumuz bu idealler karmaşasının ve kariyer umutlarına dair çelişkilerin içinden, her nevi zenginliğin temelinde üretken emeğin yattığına dair soğukkanlı bir anlayış doğar belki de. Başka insanların emeğinden artan değer üzerinden kazanç sağlamaya dayalı meta-işler bir anda bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir ve artık şu cümleyi yeniden düşünmek mümkün hale gelir: “Bir işe yarayayım.”

O zaman başa dönüyoruz. Kapak çatladı. Artık kapağı kaldırıp içindeki parçalara bakmanın ve bir şeyleri kendi kendimize tamir etmenin zamanı geldi.